

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-87>

УДК 372

Звекова В.К.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Досліджено і охарактеризовано роль педагогічних та психологічних умов розвитку театральних ігор у дітей дошкільної підготовки. Представлено методи та прийоми для драматично-ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку. Виходячи з результативності праці та зважаючи на багатогранні аспекти театральної діяльності, як основи різних видів умінь: артистичних, пізнавальних, дизайнерських, режисерських, створено прекрасні умови для максимального педагогічного впливу на формування творчо розвинутої особистості дошкільника. Багатофункціональне використання театралізованої діяльності у процесі дошкільної підготовки, діти освоюють основи театрального мистецтва. Щоб процес творчого розвитку дошкільнят був ефективним, вихователь зобов'язаний досягнути основи акторського мистецтва та театральної етики. Щоб своїм прикладом надихнути дітей, зацікавити та допомогти розкритись творчо.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, мистецтво, розвиток, дошкільнята.

Zvyekova Victoriya
State Humanitarian University

THEATRICALIZED ACTIVITY AS A MEANS OF DEVELOPING THE CREATIVE ABILITIES OF CHILDREN

Summary. The role of pedagogical and psychological conditions of the development of theater plays in preschool children has been investigated and characterized. Methods and techniques for dramatic – play activities of older preschool children are presented. Based on the productive work and taking into account the multifaceted aspects of theatrical activity, as the basis of various types of skills: artistic, cognitive, design, directing, excellent conditions for maximum pedagogical influence on the formation of the creatively developed personality of the preschooler have been created. It is important for children of preschool or primary school age to express themselves through artistic and creative activities. Based on the psychological and physiological properties of preschoolers, they are often involved in musical, visual, theatrical and other forms of art. In order to help the child to express himself, so to speak, "to play his role", the educators come to the aid of the theater. After all, the theater proposes to be the creator of a certain process, to create it now, so the theater, unlike other arts, is a "living process" that is understandable even to children. The theatrical function, as a kind of play, initially shows an artificial character: a literary work is a word – a play of an actor, his costume and the stage decoration. Through the prism of children's theater, the teacher solves the task not only of an executive character, but also of cognitive, aesthetic, social and linguistic. Multifunctional use of theatrical activity in the process of preschool preparation, children learn the basics of theatrical art. In order for the creative development of preschoolers to be effective, the educator is required to understand the basics of acting and theater ethics. To inspire children with their example, to be interested and help to be creative. Actuality of the offered research is based that senior preschool age is an important period in development of personality. Preschool age is described, as a favorable period for developing creative abilities, cognitive processes and emotional sphere of child. The necessity of developing creative abilities is reflected for senior preschool age. A concept "popular folklore" and "popular traditions" are exposed. Ukrainian popular folklore, as part of national and cultural inheritance of country, is the ponderable factor of influence on growing up personality. Perception and mastering of small folklore genres allow developing for senior preschool children creative imagination, thinking, memory, observation, attention and others. Examples of the popular folklore recommended for work with children in preschool educational establishments and at home are made. It is marked that the use on lessons and in everyday life of popular folklore will assist to developing creative abilities of children of senior preschool age.

Keywords: creativity, creative abilities, art, development, preschoolers.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство вимагає від освіти, залучення всіх педагогічних ресурсів для ефективного розвитку дитини. Чи не найголовнішим завданням сучасної освіти є виховання творчої, соціально-естетичної особистості. На думку багатьох дослідників, що займаються проблематикою дошкільної освіти, для розкриття внутрішньо-особистісних властивостей дитини та її самореалізація в творчому середовищі, найкраще допомагає сукупність мистецтв. Тому зараз все більше дошкільна підготовка робить акцент на творчому розвитку дітей, до різними видами мистецтва розвивають її творчі вміння.

Для дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку важливо самовиражатися через худож-

ню та творчу діяльність. Спираючись на психологічні та фізіологічні властивості дошкільнят, їх часто залучають до музичного, образотворчого, театрального та інших видів мистецтва.

Для того, щоб допомогти дитині проявити себе, так би мовити «зіграти свою роль», вихователям на допомогу приходить театр. Адже, саме театр пропонує бути творцем певного процесу, творити же і зараз, тому театр, на відміну від інших видів мистецтва є «живим процесом», який зрозумілий навіть дітям.

Включаючи в дошкільну освіту театральну діяльність, вирішується багато нагальних психолого-педагогічних проблем, що пов'язані з художньо-виховною освітою дітей, формуванням естетичного

смаку, моральним вихованням, розвитком комунікації вихованців, волі, розвиток пам'яті, уяви, ініціативності, створення позитивного емоційного настрою, розв'язання конфліктів через гру.

Театральна функція, як різновид гри, на початку проявляє штучний характер: літературний твір – слово – гра актора, його костюм та художнє оформлення сцени. Через призму дитячого театру вихователь вирішує завдання не тільки виконавського характеру, а й пізнавального, естетичного, соціального та мовного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, (Л. Артемової, Л. Виготського, Н. Водолаги, Н. Сорочіної та ін.) зазначено, що театралізована діяльність, виступає як активний, індивідуальний процес. Створення творчої атмосфери допомагає розкритися кожній дитині як особистості, застосовуючи власні можливості і здатності. Поняття «творча активність» розглядається як якість особистості (Н. Вишняков, Ш. Ганелін, В. Лозова, А. Матюшкін, Л. Новікова, В. Смагін); творча діяльність (М. Данилов, М. Махмутов, А. Люблінська); особлива особиста потреба (Л. Божович).

Дослідники стверджують, що творчість є природним супутником дитячого розвитку, але наполягають на необхідності створення спеціальних умов для ефективного її розвитку.

Дослідженням проблем соціального розвитку, спільної діяльності займалися такі вчені як Г.М. Андреева, О.М. Леонт'єв, Д. Майерс, Л.І. Уманський, Д.Б. Ельконін та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, в сучасній системі освіти дошкільнят, театральне мистецтво не входить до основного навчального плану, тому вихователі використовують його в основному для розкриття творчих задатків вихованців, частіше для інсценування свята. Зазвичай, на щодень – для того, щоб зробити перебування дітей в групі цікавішим, різноманітнішим.

Немає чітко визначених рекомендацій, яким чином зробити цей процес комфортнішим, спілкуванню з однолітками з типовим розвитком у масовому освітньому просторі при одночасному розв'язанні навчальних, виховних, корекційних та соціально-педагогічних завдань.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є здійснення теоретичного аналізу понять «творчість», «творчі здібності» та охарактеризувати педагогічні умови, що допомагають розвитку драматичної практики та вивчити вплив театральної діяльності на розвиток дітей старшого дошкільного віку; залучення дітей до творчої діяльності шляхом ознайомлення з театральним мистецтвом, використання театралізації для розвитку творчих, акторських та сценічних здібностей вихованців, формування в них мовленнєвої компетентності, навичок театральньо-виконавської діяльності, ознайомлення дошкільників із театром як установою, з професійною діяльністю його працівників.

Виклад основного матеріалу. Однією з невідмінних умов успішності дитини в школі є розвиток мовлення, комунікативних навичок. Така допомога старшим дошкільникам може полягати, наприклад, в організації гри-театралізації, театралізованої діяльності, що сприяє розвитку

мовлення, емоційно-вольової сфери, комунікативних навичок і розвитку дитини в цілому.

Базовим компонентом дошкільної освіти визначено, що метою діяльності дошкільного закладу є забезпечення гармонійного розвитку кожної дитини, створення сприятливих умов для її особистісного становлення та творчої самореалізації.

Одним із ефективних засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дошкільника названо театралізовану діяльність. Мета театралізованої діяльності: сприяння естетичному вихованню дітей, прилучання їх до мистецтва, розвиток вміння бачити, чути, розуміти красу слова, дії, розвивати артистичні здібності дітей.

Термін «творчість» має широке значення як у повсякденні так і в науковій літературі, що викликає проблеми щодо його трактування. Основними значеннями «творчості» вважають такі:

- творчість – це діяльність людини, де вона формує нові об'єкти та властивості, моделі поведінки й спілкування, нові образи та знання;

- творчість – вища форма активності та самодіяльності особистості;

- творчість – чисто людська практика; не тільки творення продукту важливого для суспільства, а також все те, що людина творить для себе; творчими можна вважати всі психічні дії, окрім автоматизованих;

- творчість – це необхідність самореалізуватися, повна і вільна активізація своїх вмінь та життєвих можливостей.

Отже, розглянувши кілька значень, можна вивести загальне значення терміну «творчість»: це діяльність людини, направлена на формування нових, раніше невідомих матеріальних або духовних цінностей, як для власного задоволення так і на благо суспільства.

Як вважав С.Л. Рубінштейн, творчість – це діяльність людини, що створює новітні духовні та матеріальні цінності, які мають суспільну вагу [5, с. 23].

У педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка, творчу особу визначають як таку, що має «...здібності, мотиви, знання і уміння, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [1, с. 45].

Ще однією складовою педагогічної творчості є поняття «творчі здібності». Науковці розглядають термін «уміння» як властивість людини повноцінно у зазначений час виконувати завдання із трансформування одного предмета у новий продукт у незнайомих її умовах. При тому включаючи уявлення, знання, концепцію, концентрація уваги, мислення, самоконтроль, регулювання процесом діяльності.

Розгляд питання розвитку творчих умінь виділяється смислом, який закладається в цей термін. Адже, часто творчі здібності співставляють здібностям у різних мистецьких дисциплінах: малюванні, декламації віршів, писання музики тощо. Тож потрібно відповісти на питання: що таке творчі вміння?

Так, Кузьміна Н. термін «уміння» трактує як здібності набуті особою на базі певних знань та навичок, для виконання певних видів діяльності в умовах, що постійно змінюються [2, с. 13].

Напевно, значення цього терміну впливає із смислу термінів «творчість» та «творча діяльність». Останній потрібно трактувати, як діяль-

ність людини, що створює щось нове – це може бути як матеріальне, так і духовне, що є відкриває нові знання про світ чи почуття, що проявляються у новому відношенні до реальності. Спостерігаючи за поведінкою людини, її діяльність в будь-якій сфері, можна класифікувати два основні напрямки діяльності:

– репродуктивна або відтворююча діяльність, що тісно зв'язаний з нашою пам'яттю, адже значення такого напрямку відображається у відтворенні людини вже відомих методів та дій;

– творча діяльність, що продукує створення нових дій та образів. Основою цього напрямку є творчі задатки особистості.

Отже, в загальному творчі вміння можна трактувати таким змістом – це індивідуальні особливості людини, які характеризують успішність реалізації її творчої діяльності різнобічного мистецтва. Але ознака творчості може виражатися у будь-якій сфері, то правильно буде зазначити не тільки художні творчі вміння, але й математичні, технічні тощо.

Творчість дітей в театральній-ігровій практиці можна охарактеризувати трьома напрямками: продуктивна творчість (твори власних сюжетів чи художня постановка заданого сюжету); творчість виконавська (акторські вміння); оформлювана (декорації, костюми та ін.). Але чіткого поділу не має, напрямки можна поєднувати.

З погляду психології дошкільний період є найбільш сприятливий для розвитку творчих вмінь, бо в цей період діти є дуже допитливі з великим бажанням дізнатись щось нове. Розвиток дитини в різних мистецьких сферах, зокрема підготовка до гри-драматизації відбувається за підтримки батьків та навчальному процесі дошкільного навчального закладу.

Психолого-педагогічні дослідження доводять, що діти старшої дошкільної групи позитивно ставляться до гри-драматизації, вона завжди цікава для них. Такі ігри дають можливість дітям показати максимально свої можливості: проявити більшу координацію та пластику рухів, тривалий час переживати певні емоції, вміння їх аналізувати та виражати. В сім років діти можуть самі встановити причинно-наслідковий зв'язок між подіями та явищами, зрозуміти характер поведінки та вчинків літературних героїв, робота дітей у підготовці та проведенню творів, що театралізуються, стає самостійною та колективною. Вони спроможні самі вибрати матеріал для екранізації, інколи самостійно розробити сценарій, включаючи різні сюжети, розподілити обов'язки та підготувати декорації.

П'ятирічним дошкільнятам властиве повне перевтілення, свідомий пошук сценічних засобів експресії щоб передати емоційний стан персонажа та його характер, уміння знаходити зв'язок між словом та дією, жестами та інтонацією, самостійно вживаються в роль, доповнюючи її індивідуальними рисами. Головну роль відіграють особисті почуття, емоції та переживання. У дитини з'являється бажання керувати виставою, бути її творцем. Тому, основним завданням педагога є активізація та розвиток індивідуальних особливостей та можливостей кожного вихованця.

Театральні ігри виховують у дошкільнят не тільки естетично-духовне бачення, але служать для формування характеру, вироблення найкра-

щих рис та допомагають самоутвердитися в соціумі. Розбираючи казки на сценки, дошкільняти стикаються з такими репліками:

«Що вдієш на таке насильство?

Зайчик вовку виручку несе,

Бо у звіриному суспільстві

Закони м'язів над усе».

(«Заяча крамничка») [3].

Цей приклад повинен пробудити в дитини негативне ставлення до дій певних персонажів, адже сюжет казки в кінці показує, що такі дії до добра не призводять. Водночас змальовуючи багато повчальних та добрих моментів:

«А українські землі – диво!

За труд відплачують як слід.

І ріпка виросла красива.

«Хороша ріпка, – каже дід».

(«Ріпка»)

Також такі ігри допомагають простими і доступними методами пояснити дітям історію їхнього краю. Акцентуючи увагу на певних епізодах, діти проявляють більшу цікавість до матеріалу, що викликає бажання знати більше:

«Князь Кий там жив, у тій оселі -

Тоді він княжив в тих краях.

На стінах зброя аж до стелі -

То списи, що були в боях»

(«Вареники в сметані») [4]

Читаючи казки-п'єси, діти вчаться проявляти свої емоції, співпереживати з героями, співчувати їм, як, наприклад, зайчику, якого лисичка вигнала зі своєї хатки. Виникає бажання заступитися за нього, допомогти йому. Так діти формують у собі моральні цінності.

Щастя відчувати себе частинкою духовної культури народу, країни, бути учасником, творцем цієї культури, відкривати в самім собі світ гармонійного – ось виховне завдання театральної діяльності, яке важко переоцінити. Як зазначав В. Сухомлинський: «Тримаючи в руках скрипку, людина не здатна скоїти поганого» [6]. Тому завданням театрального мистецтва є віднайти таку скрипку в душі вихованця і навчити правильно нею управляти.

Як дитина бачить театр в своєму житті?

Перше – це празник, яскраві вогні, вітання, багато оплесків, побажань, квітів, радості;

друге – можливість удосконалити пізнавальні інтереси, покращити їх психічний процес, розширити світогляд та мовленнєве спілкування;

третє – усвідомлення власного «єго» та можливість самовираження особистості, що дає можливість сформуванню особистісні моральні якості, подолати недоліки. Театр допомагає невпевненим дітям подолати сором'язливість, невпевненість в собі, надає сили повірити в себе; непосидючих та недисциплінованих – вчить витримки та терпеливості;

четверте – це найвищий рівень естетичного виховання, бо єднає в собі музику, танці, пластику, мовлення, зображувальне мистецтво. Добре впливає на емоційний стан дитини, накопичує життєвий досвід, оптимізм та енергію.

З погляду на вище сказане можна твердити, що в організації театральній-ігровій практики вихователь повинен забезпечити дитині активну позицію, заохочувати її розвивати творчі здібності, вибудовувати цікавість до пізнання навколишнього світу і себе в ньому.

Для ефективної театралізованої діяльності дошкільник повинен бути готовий на психолого-фізіологічному рівні. Особлива роль в організації театральної гри належить вихователю, який майстерно керує даним процесом. Потрібно, щоб вихователь не тільки був управним декламатором чи оповідачем, а ще був уважним слухачем та глядачем, а також був готовий перетлітись у будь-якого літературного героя, тобто володіти азами акторської майстерності та мати режисерські навички. Адже це є підґрунтям для удосконалення театральної діяльності дошкільнят. Вихователь зобов'язаний стежити, щоб своєю активністю не погасив активність дитини, тим самим перетворюючи її на глядача. Також, потрібно дбати про те, щоб всі були активними: щоб не було постійних «артистів» та «глядачів».

Проводячи комплексні заняття з театралізованої практики, можна розв'язати такі завдання:

- розвиток та удосконалення творчого потенціалу та творчої самостійності дошкільника;
- пробудження інтересів до творчої діяльності в різних сферах;
- вивчення імпровізаційних навичок;
- удосконалення всіх елементів, функцій і форм мовленнєвої діяльності;
- удосконалення пізнавальних процесів.

Деякі науковці використовують терміни «театралізована гра» та «театрально-ігрова діяльність і творчість», чи «гра-драматизація». Театралізована гра включає в себе такі елементи сюжетно-рольової гри:

1. Роль як конститутивний компонент.
2. Ігрові дії.
3. Ігрове використання предметів.
4. Реальні взаємовідносини.

У іграх-драматизаціях, для дитини велике значення мають ігрові дії, ігрові предмети, костюми чи ляльки, інші елементи гри, тому що вони спрощують визначення ролі та виконання ігрових дій. Щоб відбулась театралізована дія наявним має бути підґрунтя – твір літературний чи фольклорний та глядач.

Театралізована гра включає в себе такі елементи: визначальним компонентом є роль; ігрові дії; вживання предметів в ігровій формі; реальні відносини. Ігрова дія чи ігровий предмет, сценічний костюм чи лялька, мають велике значення для дошкільнят, оскільки їм легше вибрати собі роль, що передбачає подальші ігрові дії. Своєрідними властивостями театралізованої гри є літературна або фольклорна основа змісту і присутність глядачів.

У театральній грі творчість дитини проявляється в правдоподібній передачі образу героя, основні риси, якого визначені самим твором. Наскільки точно дитина зуміє змалювати образ персонажа залежить від її культурного розвитку, та умінням аналізувати та оцінювати дії та наслідки. Тут головну роль відіграє досвід дитини,

її здатність уявляти, мислити, відчувати. Тому дуже важливо з раннього віку привчати дітей до мистецтва, навчити розуміти прекрасне.

Висновки і пропозиції. Вивчення даного питання дозволило зробити такі висновки: Виходячи з результативності праці та зважаючи на багатогранні аспекти театральної діяльності, як основи різних видів умінь: артистичних, пізнавальних, дизайнерських, режисерських, створено прекрасні умови для максимального педагогічного впливу на формування творчої розвинутої особистості дошкільника. Багатофункціональне використання театралізованої діяльності у процесі дошкільної підготовки, діти освоюють основи театрального мистецтва. Щоб процес творчого розвитку дошкільнят був ефективним, вихователь зобов'язаний досягнути основи акторського мистецтва та театральної етики. Щоб своїм прикладом надихнути дітей, зацікавити та допомогти розкритись творчо. Адже вплив театралізованих ігор на дитячу особистість є вагомий. В їх основі, як правило, лежить моральне підґрунтя. Основний принцип гри-драматизації – дидактика, дошкільнята самостійно повинні аналізувати дії героїв та прослідковувати наслідки. Працюючи з батьками над костюмами та декораціями, діти розвивають емоції та естетику. Для ефективної творчої праці діти повинні мати добре розвинуту уяву, фантазію, бути емоційно та психологічно відкритим, щоб страх не скував їх акторські вміння. Тому з ранніх років дитина повинна мати яскраве і веселе дитинство та бути зацікавлена музикою, літературою, театром тощо.

Адже, театралізована гра спонукає дітей розмірковувати про світ, про своє перебування в ньому, про свої вчинки та їх наслідки. За своєю природою гра-драматизація виконує функцію об'єднання, що поєднує дітей спільною ідеєю, співпереживанням, згуртованістю навколо спільної роботи, але дозволяє кожному проявити активність та творчу індивідуальність. Чим старші діти, тим їхня гра стає реалістичнішою, глибшою, проявляються форми самодіяльності, використовуючи всі засоби для творчого самовираження. Але все це відбувається поки що тільки на заняттях, де діти стали емоційніше та виразніше виконувати музичні твори, танці та вірші. Появилось вміння сформулювати своє бачення сюжету та характеру героя. Виникло бажання самим творити, зображати та демонструвати. Акцентуючи увагу на творчому потенціалі та акторських вміннях дітей, тож вносимо корективи і у розвиток індивідуалізації особистості.

Отже, в більшості дошкільнят не має досвіду сценічного мистецтва, і вони не готові до самостійної театралізованої практики. Тільки кілька випускників дитячого садочку мають достатньо знань про театр та драматизацію, що дає їм можливість самостійно підготувати театралізовану діяльність.

Список літератури:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. URL: <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn> (дата звернення: 20.02.2020).
2. Кузьміна Н.В. Фундаментальная акмеология как важнейший ресурс процесса повышения продуктивности образования. *Проблеми освіти : збірник наукових праць*. Житомир-Київ, 2015. Вип. 84. С. 14–19.
3. Күфко Н.Б. Заяча крамничка [Текст] : п'єси-казки; Для ст. дошк. та мол. шк. віку. Київ : Веселка, 1997. 206 с.
4. Луцак Н. Народні ігри як засіб збагачення дитячої лексики «Дрібу, дрібу, дрібушечки» : методичні рекомендації. Київ. *Дошкільне виховання*. 1999. № 4. С. 5–7.

5. Рубінштейн С.Л. Вибрані філософсько-психологічні праці. Київ : Освіта, 1997. 127 с.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1977. 341 с.

References:

1. Honcharenko, S. Ukrainyskiy pedahohichnyi slovnyk. Retrieved from: <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichny-slovník-onlayn> (accessed: 20.02.2020).
2. Kuzmina, N.V. (2015). Fundamental'naya akmeologiya kak vazhneyshiy resurs protsessy povysheniya produktivnosti obrazovaniya [Fundamental acmeology as the most important resource of the process of increasing the productivity of education]. *Problems of education: a collection of scientific works*, vyp. 84, pp. 14–19. (in Ukrainian)
3. Kufko, N.B. (1997). Zayacha kramnychka [Tekst] : p'yesy-kazky: [Bunny Shop [Text]: Pieces-Tales]: For Art. boards. and mol. shk. age. Kyiv: Rainbow, 206 p. (in Ukrainian)
4. Lutzak, N. (1999). Narodni ihry yak zasib zbahachennya dytyachoyi leksyky "Dribu, dribu, dribushechky": metodychni rekomendatsiyi [Folk games as a means of enriching the children's vocabulary "Fractions, fractions, crumbs": guidelines]. *Preschool education*, no 4, pp. 5–7. (in Ukrainian)
5. Rubinstein, S.L. (1997). Vybrani filosof's'ko-psykholohichni pratsi [Selected philosophical and psychological works]. Kyiv: Education, 127 p. (in Ukrainian)
6. Suhomlinsky, V.O. (1977). Sertse viddyayu dityam [I give my heart to the children]. Kyiv: Soviet School, 341 p. (in Ukrainian)